

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

בס"ד, גליון תק, פרשת עקב, תשפ"ב

מאת: יצחק בירך דסקל – דיין ומורה צדק

טל: 052-7611435 y.b.daskal@gmail.com

מדין גזלה

הנה מדין גזלה אי אפשר לחייב את השומע, כיון שלא גזל דבר ממשי, שהרי קול אין בו ממש, ואפילו אם עושה קונם לאסור את קולו על חברו, כתב הפרי חדש (אורח חיים סימן תקפו סעיף ה) וז"ל "ומסתברא שאם אמר קונם "קול" שופר עלי דלא הוי כלום, דקול לית ביה ממש, ואין הנדר חל אלא בדבר שיש בו ממש" עכ"ל.

ואפילו אם נאמר שהדיבור הוא דבר ממשי, וכמו שפסק בשו"ת יביע אומר (חלק ו - אורח חיים סימן לד) שקול יש בו ממשות לאסור על חברו, מכל מקום הגונב, אין חייב על הנאתו מהדבר הגנוב, אלא שחייב להשיב מה שגנב, כגון הגונב רכב של חברו ונסע עמו, אין חייב לשלם את ההנאה שהיתה לו מהרכב, כמו שפסק המחבר בחושן משפט (שסג, ג) "הגוזל בהמה ונשא עליה משא, או רכב עליה או חרש או דש בה וכיוצא בזה והחזירה לבעליה, אף על פי שעבר בלא תעשה, אינו חייב לשלם כלום, שהרי לא הפסידה ולא הכחישה" ע"כ, והטעם כתב הסמ"ע (ס"ק ז) וז"ל "אינו חייב לשלם כלום. פירוש, אף על פי שגם בעל הבהמה היה צריך לבהמה זו לעשות בה מלאכתו וביטלה ממנו, אפילו הכי כיון דלא הפסידה יכול להחזירה בעינה, דקי"ל דגזלן אינו משלם אלא כשעת הגזילה" עכ"ל.

והטעם בזה הוא, שגזלן קנה את הדבר הגזול, ושלו הוא, ולכן חייב באונסין, ומטעם זה פטור גם על כל הנאה שיש לו מהמטלטלין הגנובים, [ועיין בדברי חיים, מהגאון רבי יצחק אייזיק אויערבך זצ"ל בהלכות גניבה סימן כו, שהאריך בטעם פטור גנב משכר שימוש, ועיין בהגהת בנו של המחבר, ואין כאן המקום]. לפיכך אין לחייב מדין גניבה.

העולה מזה: אין לחייב את השומע הרצאה מדין שגנב הרצאה, שקול אין בו ממש, ואפילו לסוברים שקול יש בו ממש, גנב אין חייב לשלם שכר על שימוש בדבר הנגנב, אלא חייב להחזירו בלבד.

מדין משיג גבולו

אבל יש לברר אם יש לחייבו מדין משיג גבולו של חברו, שהרי הקורס הוא פרנסת המרצה, ומשיג גבולו שלמד בחינם, וכמו שפסק בפתחי חושן (חלק ה גניבה ואונאה, פרק ט סעיף יא) וז"ל "ונראה שכל המצאה או חידוש באומנות או במלאכה (כגון פטנט) יש בו

בדין שמע הרצאה בלא רשות של המרצה

ובו יבואר: א. גנב רכב, ונהנה ממנו, האם חייב לשלם שכירות. ב. פתח חנות ליד חנות חברו באיסור, והשיג גבולו, האם חייב לשלם לו על הפסד קונים שלא קנו אצלו. ג. נהנה מנכסי חברו, וחברו לא חסר, האם חייב לשלם על הנאתו. ד. הרויח ממון מממון חברו, וחברו לא חסר, האם חייב לשלם לחברו מה שהרויח. ה. שמע הרצאות מחוץ לאולם בלא רשות של המרצה, האם חייב לשלם למרצה.

הנידון

"יש לי קורס מאוד ייחודי בנושא מסויים, של שלושה הרצאות, שלמדתי עליו שנים רבות. כל הרצאה היא כמה שעות, ועלות הקורס הוא חמשת אלפים שקלים, בטופס הרישום כתוב שאסור להקליט ולהעביר את ההרצאה לאחרים. היום נודע לי שמישהו שמע על ההרצאה והחליט 'לגנוב' את ההרצאה ללא תשלום, הוא ישב חוץ לאולם ליד הדלת, והקשיב לכל ההרצאות שנאמרו ברמקול שמאפשר לשמוע למי שיושב סמוך לדלת. אני רוצה לתבוע ממנו תשלום מלא על הרצאות. אבקש לדעת מה היא דעת התורה בדין זה, האם באמת אני זכאי לקבל ממנו תשלום מלא, או חלקי על הקורס ש'גנב' ממני".

תשובה

חייב לשלם למרצה מחצית עלות הקורס, ואם המקום בחוץ היה מאוד נוח, יש לשלם שני שלישי של עלות הקורס.

ביאור התשובה

צדדי הספק

כדי לבאר נידון זה, יש לברר האם יש לחייבו בתשלום על כמה ענינים: א. מדין גזלה שגזל הרצאה של המרצה ששויה כסף רב. ב. מדין השגת גבול, שכיון שהקורס היא פרנסתו, הרי שמישיג גבולו בזה. ג. מדין נהנה מחברו. ונבאר כל דין ודין בנפרד בס"ד.

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

מבואר בחולין ר"פ הזרוע (ק"ל ע"ב) דמזיק מתנות כהונה או שאכלן פטור מלשלם, אף שאכלן ונהנה מטעם מממון שאין לו תובעין, ופריך הש"ס (שם דף קל"א ע"א) מאנסו בית המלך גרנו אם בחובו חייב לעשר, ומשני שאני התם דקא משתרשי ליה, וכתבו התוס' שם (קל"א ע"א) ד"ה שאני, דבאכילה לא מיקרי משתרשי ליה דהיה מתענה ולא מיקרי רק הנאה, וע"כ, נהי דזה נהנה וזה לא חסר פטור, זה רק בהנאה גרידא ולא במשטרשי ליה כו"ל, והאריך שם מאוד בזה.

וכן פסק בפתחי חושן (חלק ה גניבה ואונאה, פרק ח, הערה א) וז"ל "ובסיכום נראה מדברי הפוסקים בהלכה דנהנה משל חברו, כמה צדדים לחיוב. א. כשבעל הממון חסר (כולו או חסרון קצת). ב. ואף כשאינו חסר יש חיוב משום נהנה או משטרשי (פירוש שמרויח ממון אחר ע"י הנאתו). ג. ומצד עושה סחורה. ולפעמים חייב בכל ההנאה ולפעמים רק בחלק, וכמו שנתבאר בפרק זה ובפרק הקודם (וגם בכמה מקומות מפורטים בחיבור זה), ואם כי לא מצאתי הגדרה ברורה בדברי הפוסקים עכ"ל.

הנה מבואר דהיכא דהרויח ממון על ידי ממון חברו חייב לשלם כמה שהרויח. לפי זה נראה ברור שהרצאה זו שהיא שוה כסף, וישב בחוץ כדי לשמוע וללמוד, הרי הוא משטרשי ליה וחייב לשלם כמה שהרויח, ואין לחייבו מחיר שלם של הרצאה, כיון שלא שמע באולם, רגיל ובהנאה כמו כולם, אבל נראה שישלם למרצה מחצית התשלום, כיון שלשמוע הרצאה בחוץ, וגם אין אפשרות לשאול שאלות, זה שוה מחצה. ואם היה מקום מאוד נוח וממש כמו ששומע בפנים יש להפחית רק שלישי.

העולה מזה: אין לחייב על זה ששמע את ההרצאה מדין נהנה מנכסי חברו, דאין לחייב מדין נהנה אם אין חברו חסר. אבל חייב לשלם לו מדין משטרשי ליה, שהרויח ממון חברו, אבל כיון ששמע בחוץ ולא נהנה כל כך, ולא היה יכול לשאול שאלות, ישלם מחצה, ואם היה מקום טוב בחוץ, ישלם שני שלישי.

דיני העולים:

א. אין לחייב את השומע הרצאה מדין שגנב הרצאה, שקול אין בו ממש, ואפילו לסוברים שקול יש בו ממש, גנב אין חייב לשלם שכר על שימוש בדבר הנגנב, אלא חייב להחזירו בלבד.

משום השגת גבול עכ"ל, ושם בהערה כז מבאר יותר, וז"ל "כן נראה פשוט על פי המבואר לעיל, וכ"ש הוא, דכיון שהוא חידש דבר זה והשקיע בו טרחה, וכ"ש כשהשקיע בזה הוצאות ועיין מה שכתבתי להלן הערה כח מדברי החת"ס, שלכאורה נראה שאין איסור ליהנות מהמצאת חברו, וכבר כתבתי שם שבאומנות ופרנסה מסתבר שמודה עכ"ל.

אבל מכל מקום כל זה אינו אלא שיש לאסור לבוא ולשמוע את ההרצאה בלא רשותו, אבל לחייב תשלום בודאי אי אפשר לחייב, כמו כל דין משיג גבולו של חברו, שאם פתח חנות סמוך לחבירו אינו חייב לשלם על זה שהשיג גבולו, אבל יכול חברו לכופו לסלק חנותו משם, וכן פסק שם בפתחי חושן בהערה שם. וז"ל "ויש לעיין אם יוצא בדיינים, דאפשר דמה שאמרו בעני המנקף שאין בו אלא מפני דרכי שלום ואינו יוצא בדיינים, היינו בדבר שאין זה אומנתו, אבל באומנתו מסתבר שמוציאין בדיינים, והיינו לעכב עליו, אבל אין צריך לשלם, כמו שכתבו הפוסקים שאינו אלא כמבטל כיסו של חברו" עכ"ל, ויש בזה אריכות גדולה בדברי הפוסקים.

הנה מבואר שגם מדין השגת גבול אי אפשר לחייב לשלם, ואפשר רק למנוע מחבירו לפתוח חנות, אבל אם פתח חנות, אי אפשר לחייבו לשלם על מה שחברו הפסיד. כמו כן בנידון דידן, אפשר אולי למנוע לשמוע את ההרצאה, אבל אי אפשר לחייב מדין השגת גבול.

העולה מזה: גם מדין השגת גבול אי אפשר לחייב לשלם, הוא רק למנוע מחבירו לפתוח חנות, אבל אם פתח חנות, אי אפשר לחייבו לשלם על מה שחברו הפסיד. כמו כן בנידון דידן, אפשר אולי למנוע לשמוע את ההרצאה, אבל אי אפשר לחייב מדין השגת גבול.

מדין נהנה או מדין משטרשי ליה

ויש לברר האם יש לחייבו על ששמע את ההרצאה מדין נהנה מנכסי חברו. והנה מבואר בבבא קמא (כ, ב) דאין לחייב על נהנה מנכסי חברו, אם חברו לא נחסר, דזה נהנה וזה לא חסר, אם כן גם כאן לא חסר. אבל באמת, יש לחייב מדין משטרשי ליה, דביארנו בסימן קמב באריכות, דאם נהנה מממון חברו ועל ידי זה הרויח ממון חייב לשלם, וכן מבואר בחלקת יואב (שו"ת חלקת יואב מהדורא קמא חושן משפט סימן ט) וז"ל "וע"כ נלפענ"ד דענין זה נהנה וזה לא חסר שבש"ס, לא נאמר רק בהנאה גרידא, אבל במקום דמשטרשי ליה ע"י ממון חברו, אף שחבירו לא חסר בזה, שפיר צריך לשלם, דהרי

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

מנכסי חברו, דאין לחייב מדין נהנה אם אין חברו חסר. אבל חייב לשלם לו מדין משתרשי ליה, שהרויח ממון חברו, אבל כיון ששמע בחוץ ולא נהנה כל כך, ולא היה יכול לשאול שאלות, ישלם מחצה, ואם היה מקום טוב בחוץ, ישלם שני שלישי.

ב. גם מדין השגת גבול אי אפשר לחייב לשלם, הוא רק למנוע מחבירו לפתוח חנות, אבל אם פתח חנות, אי אפשר לחייבו לשלם על מה שחברו הפסיד. כמו כן בנידון דידן, אפשר אולי למנוע לשמוע את ההרצאה, אבל אי אפשר לחייב מדין השגת גבול.
ג. אין לחייב על זה ששמע את ההרצאה מדין נהנה

